

Lászlóffy Luca Hanna¹

A kisebbségi jogok szabályozása kapcsán felmerülő ellentmondások vizsgálta különös tekintettel az ukrainai kisebbségek helyzetére

Bevezetés

Az emberi jogok több mint 200 éves múltjának hatására az ember hajlamos a szabadság, a demokrácia eszméinek győzedelmeskedését látni a 20. század utolsó évtizedeiben, mindazonáltal ezen eszmék kötelező jogi normákban való megtestesülése, a tapasztalható valóság korántsem utal mindig erre. Ellenkezőleg, újból és újból problémaként jelentkezik az alapértékek jogi normákba való öntésének és realitássá tételének a nehézsége.² Ez akkor kifejezetten szembetűnő, ha valamely kisebbségek helyzetét vizsgáljuk, ugyanis a nemzetközi jog nemhogy nem alkalmaz következetes szankciókat a kisebbségek alapvető jogainak megsértései esetén, de egyértelmű definíció sem létezik arra nézve, hogy mi számít kisebbségnek. Az egyedi, minden államban némileg eltérő megfogalmazás viszont gyakorlatilag ellehetetleníti a kisebbségek jogai érdekében való egységes fellépést. Az Európai Unióban a kisebbségek védelme a kétezres évek óta egyre nagyobb hangsúlyt élvez, azonban ezt inkább az újonnan csatlakozó államok felé hangsúlyozza, mintsem egyes tagállamai számára.

Ez a kérdéskör a magyar állam, a magyarság számára kifejezetten fontos, mivel a század elején (a 2001-es és a 2002-es népszámlálásokot figyelembe véve) 2 394 147 fő vallotta magyarnak magát a Kárpát-medence területén, Magyarország határán kívül.³ Jelenleg a térségben zajló háborús történések közepette a magyar-ukrán diplomácia kapcsolatok megromlása, a kárpátaljai magyarokat nemrégiben ért atrocitások és az ukrainai uniós csatlakozásról való tárgyalások miatt ismételten felmerül a kérdés: az Európai Unió vajon hangzatos elvek mellett valóban szem előtt tartja-e a kisebbségek valódi és következetes védelmét?

1. A kisebbségvédelem megjelenése a nemzetközi jogban

A nemzetközi jog korábban a szuverén és területileg körülhatárolt államokból álló világ joga volt, tehát csak az államokra volt bízva, hogy saját belső jogukban mennyire védelmezik az emberi jogokat, amely magába foglalta a kisebbségek jogait is. Az emberi jogok eszméje a nemzetközi jogi szintéren a második világháborút követően vált jelentőssé válaszul ezzel a háború szörnyűségeire. A korábbi gyakorlat változott meg, amikor az emberi jogok az államok belső jogából a nemzetközi jog keretébe kerültek át; innentől kezdve nemzetközi szervezetek garantálták különböző dokumentumokban az emberi jogok védelmét (például az ENSZ Alapokmánya). Ezeknek a jogoknak a nemzetközi védelme mindezek ellenére nem tekinthető egy minden részletében stabil rendszernek, de a védelem alapjául szolgáló eszméket és értékeket komolyan mára már nem vitatják.⁴

Az emberi jogok és a kisebbségvédelem egymással szoros összefüggésben van, annak ellenére, hogy egészen a 90-es évekig a kisebbségvédelmi jogok deklarálása még nemzetközi szintéren is háttérbe szorult. Az összefüggés azonban egyértelmű; a kisebbségek saját kultúrájukhoz, anyanyelvi oktatáshoz, a közélet bizonyos területein saját nyelvük használatához

¹ Joghallgató, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar.

² SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Gondolat Kiadói Kör. Budapest, 2003. 11. p.

³ GYÉMÁNT RICHÁRD: A határon túli magyarság demográfiai sajátosságai. In: Kardos Lili (szerk.): *Demográfia: kockázatok és perspektívák Európa szívében*. Generál Nyomda Kft. Szeged, 2012. 31. p.

⁴ SZALAYNÉ 2003, 15-18. p.

(különösen, ha többen helyezkednek el, nem pedig szórványosan) joguk van. Mivel a kisebbségek saját kultúrájukat és identitásukat leginkább anyanyelvük ápolásával, művelésével őrzik meg, ezért a központi hatalom kisebbségekkel szembeni asszimilációs törekvéseinek egyik legkiválóbb eszköze a nyelvpolitika; például valamely nyelv hivatalossá vagy kizárólagossá tételével, illetve a kisebbségi nyelvek használatának büntetésével, mert ezáltal gyorsabban elérhető az államalkotó nemzet tagjainak szorosabb egységbe vonása. Az emberi jogok sérelmének kérdése ilyen esetekben azért kerül előtérbe, mert a kisebbségi nemzetek nyelvhasználatát korlátozó intézkedések azontúl, hogy az adott közösség tagjainak az élet igen sok területén hátrányt okoznak, a kisebbségi identitásokat eltorzítják és beolvasztják a hivatalos kultúrába az idő elteltével.⁵ A nemzetállamokban a többségtől eltérő nyelvet beszélő vagy nemzeti identitású kisebbségek ezért általában kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, különösen akkor, amikor a politikai hatalom az adott állam működéséről, identitásáról, területi közigazgatásáról dönt.⁶

Az első világháborút követően a Nemzetek Szövetsége létrehozásával a kisebbségvédelem egy meghatározott szerződéses rendszerét hozták létre, amely az egyes államoknak állapított meg kötelezettségeket, nem pedig általánosságban. A két világháború közötti rendszer értelmében a kisebbségek a többségi nemzettel azonos jogállásúak voltak, az oktatás és a nyelvhasználat terén pedig bizonyos speciális jogosítványokkal rendelkeztek.⁷ Azonban ezeknek a jogoknak a megsértését nem szankcionálták, ebből kifolyólag a kötelező normák gyakorlati haszna korlátozott volt. Az újonnan létrejött vagy újjáalakult államok a kisebbségek asszimilációjára és beolvasztására törekedtek, fel sem merült az egyes nemzetiségek nemzeti jegyeinek megőrzésére vagy erősítésére való hajlandóság.⁸ A kisebbségi kérdés ily módon való kielégítetlen rendezése vezetett részben a második világháború kitöréséhez is.⁹

A második világháborút követően azonban a kisebbségvédelmet az individuális emberi jogok kiépítése háttérbe szorította. Több évtizeden keresztül gyakorlatilag egyetlen általános érvényű szerződés biztosította mindössze a kisebbségek védelmét; az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikkelye.¹⁰ Sem a keleti, sem a nyugati hatalmaknak nem állt érdekében, hogy a saját területükön élő kisebbségek jogait komolyan figyelembe vegyék. Jellemző volt akár nyíltan, akár burkoltan egészen a 90-es évekig a lakosság tudatos összekeverése (például a többségi nemzet betelepítésével nemzeti területekre) vagy a nyelvhasználat korlátozása.¹¹

A 80-as évek elején jelentek meg azok a hangok, amelyek a kisebbségvédelem nemzetközi szakásjogi tartalmáról kezdtek beszélni, és a kisebbségvédelem elemeihez tartozónak ítélték az államok kötelezettségét arra, hogy a kisebbségeik védelmére pozitív intézkedéseket foganatosítsanak. Mindemellett a kultúra ápolásának, a vallásgyakorlásnak és a nyelvhasználat jogának biztosítását, illetve a genocídiumnak, az erőszakos asszimilációnak és a diszkriminációnak a tilalmát is ide sorolták. Ennek ellenére a kisebbségvédelem tárgyának és technikájának behatárolására eddig tett kísérletek nem vezettek általánosan megnyugtató eredményekre, mert az absztrakt definíciók megfogalmazása mindig is kényes feladatot jelentett, pedig a fentebb felsorolt elemek ma már kétséget kizáróan a nemzetközi jog feltétlen

⁵ LÁNCOS PETRA LEA: Az Európai Unió nyelvpolitikája. In: Szabó Marcel – Lános Petra Lea – Gyeney Laura (szerk.): *Uniók szakpolitikák*. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2013. 59-60.

p.

⁶ VIZI BALÁZS: *Európai Kaleidoszkóp – Az Európai Unió és a kisebbségek*. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2013. 17. p.

⁷ SZALAYNÉ 2003, 28. p.

⁸ ROMSICS IGNÁC: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó. Budapest, 2007. 163. p.

⁹ VAN DEN BERGHE, FRÉDÉRIC: The European Union and the Protection of Minorities: How Real is the Alleged Double Standard. *Yearbook of European Law*, 2003/22. 158. p.

¹⁰ SZALAYNÉ 2003, 28. p.

¹¹ KOVÁCS VIKTÓRIA: Nemzeti kisebbségek Ukrajnában – definíciós kérdések. *Jog és Állam*, 2022/41. 71-72. p.

részét képezik.¹² A kisebbségvédelem egységes szabályozásának létrejöttét nagyban nehezíti az a helyzet, hogy a nemzeti kisebbségek védelmére irányuló nemzetközi szerződéseket vagy ezeknek egyes normáit többnyire a stílusuk deklarációszerűsége, illetve a normák keretjellege jellemzi, így ezeknek a jogoknak a realizálásának a lehetősége nagy mértékben függ az adott ország társadalmi viszonyaitól és a nemzeti törvényhozás által létrehozott jogi szabályozástól.¹³

A kisebbségi jog egységes szabályozásának egyik legnagyobb akadálya, hogy a kisebbségekről nincsen egyértelműen kidolgozott egységes fogalom, amely az alapja lehetne a védelmüknek. 1977-ben *Francesco Capotorti* professzor fogalmazott meg egy mára klasszikussá vált, de kötelező erejű dokumentumba soha nem rögzített definíciót: „*A kisebbség olyan csoport, amely az állam többi népességéhez viszonyítva szám szerint kisebbségben van, és nincs domináns helyzetben, tagjai – bár ugyanazon állam polgárai – a többségtől nyelvük, etnikai hovatartozásuk vagy vallásuk révén különböznek: a csoport saját kultúrája, hagyományai, nyelve és vallása megőrzésére és ápolására irányuló szolidaritásérzéssel rendelkezik, még ha burkolt formában is.*”¹⁴

2. Kisebbségvédelem visszásságának kérdése az Európai Unióban

A kisebbségi jogok védelme az egész világot magába foglaló nemzetközi szintér mellett az Európai Unió politikájában is jelentős szerepet játszik, mivel lakosságának több mint 10%-a tartozik az őshonos kisebbségek körébe. Azonban az Unióban sincs általánosan elfogadott definíció az őshonos közösségek, azaz szülőföldjén kisebbségben élők, meghatározására. Ezek a személyek, lévén kisebbségi közösségek tagjai, másodrendű polgáraivá válnak Európának, mert nem élhetik meg az identitásuk kiteljesedéséhez szükséges anyanyelvi kultúrát, oktatást zavartalanul. Ezen közösségek tagjai számára az uniós polgárság sem hozhatta meg a várakozással ellentétben az egyenlő bánásmódot, mert a diszkrimináció tilalmának a betartatása és ellenőrzése, sőt szankciója visszahang nélkül elmarad. A megfogalmazott hangzatos elvek a gyakorlatban, konkrét, normatív szabályok nélkül nem valósultak meg, az Unió mégis ezek mögé bújjik, holott a kisebbségek kérdésköre napjainkban is rendkívül sok feszültséget okoz.¹⁵

Az Európai Unió szerepét a kisebbségi kérdés kezelésében az egykori szocialista országok felvételekor kellett átgondolni, abból kifolyólag, hogy olyan országok kérték felvételüket az Unióba, amelyekben a többségi és a kisebbségi nemzet kapcsolata komoly társadalmi és politikai feszültségektől volt terhes. Ugyancsak a kisebbségvédelem felértékelődését váltották ki az 1990-es évek elején a Jugoszláviában és Szovjetunióban megjelenő etnikai konfliktusok. A tagjelölt országok belső bizonytalanságaira tekintettel az EU biztosítékot szeretett volna, ezért 1993-ban a koppenhágai csúcstalálkozón a tagállamok politikai feltételeket szabtak a csatlakozni kívánó államok számára, amelyekbe többek között az emberi jogok és a kisebbségek védelme is beletartozott.¹⁶ Mindezekkel ellentétben azonban a kisebbségeknek biztosított jogok kevésbé játszottak szerepet az *acquis communautaire* belső fejlődésében; így megfigyelhető egyfajta kettősmérce az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájában.¹⁷

¹² SZALAYNÉ 2003, 29-30. p.

¹³ TÓTH MIHÁLY: *Nemzeti kisebbségek nemzetközi és ukrajnai jogvédelme*. Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest, 2005. 59-60. p.

¹⁴ NAGY ANDREA: Bevándorlás, migráció, kisebbségi jogok. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság*. International Research Institute s.r.o. Komárno, 2016. 167-168. p.

¹⁵ SZILI KATALIN – KALMÁR FERENC: A nemzeti kisebbségvédelem javasolt alapelvei Európában – Az Európa Tanács szerepének erősítése a nemzeti kisebbségvédelem területén. *Külgügyi Szemle*, 2021/külszám. 14-15. p.

¹⁶ VIZI 2013, 31-35. p.

¹⁷ NAGY NOÉMI: Kettős mérce az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájában. Miért csak az új tagállamokra vonatkoznak a koppenhágai kritériumok? In: Bencsik András – Fülöp Péter (szerk.): *Jogász Doktoranduszok I. Pécsi Találkozója*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája. Pécs, 2011. 497. p.

Az 1993-ban elfogadott koppenhágai kritériumok politikai kritériumai a következők voltak: „a demokráciát, a jogállam és az emberi jogok érvényesülését garantáló intézmények stabilitása, a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme”.¹⁸ Ennek ellenére az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkének (1) bekezdésében a kisebbségi jogok *expressis verbis* nem jelennek meg a szövegben: „Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei.”¹⁹ Bizonyos érvelések szerint a két szövegben fellelhető eltérés oka, hogy kiterjesztő értelmezéssel sorolták az emberi jogok körébe a kisebbségi jogokat a második idézet esetében, azonban ha ez ennyire egyértelmű volna, akkor korábban a koppenhágai kritériumokban sem kellett volna a kisebbségeknek a szöveg szintjén megjelennie. Ebből kifolyólag elmondható, hogy az Európai Unió anélkül várja el a kisebbségek védelmét a tagjelölt országoktól, hogy a saját tagállamaira érvényes dokumentumban *expressis verbis* elkötelezte volna magát a kisebbségek jogainak védelme mellett. Ez a visszásság a későbbiekben is terítéken maradt, például az Európai Unió Alapjogi Chartájában találunk olyan rendelkezést, amely tiltja a diszkriminációt a nemzeti kisebbséghez tartozás és etnikai származás vonatkozásában (21. cikkely), ami az EU kisebbségvédelem terén való előrelépési hajlandóságát igazolja, csak úgy, mint a Lisszaboni Szerződésben foglaltak, amelynek értelmében a kisebbségek hivatalosan is az Európai Unió alapértékeit képezik.²⁰

Összességében elmondható azonban, hogy a koppenhágai kisebbségvédelmi csatlakozási klauzula mindössze az Unió külpolitikai eszközeként működött, és az integráció politikai és jogi harmonizációja helyett a tagjelölt államok etnikai problémáinak átmeneti kezelését szolgálta. Több esetben is kritika érte az Uniót, mert a saját határain belül élő kisebbségek problémáinak ignorálásával párhuzamosan a tagjelölt államokban lakó kisebbségek védelmét kifejezetten támogatta, mindazonáltal ezért inkább az Unió nagy keleti bővítés előtti tagállamai felelősek, nem pedig maga az Unió.²¹

Ez eredményezte később azt, hogy a kibővített Unióban a kisebbségi jogoknak a kérdése ugyanúgy a háttérbe szorult, mint a bővítést megelőzően.²² Ezt igazolja a *Minority SafePack* javaslatcsomag Európai Bizottság általi elutasítása is, amely egyúttal a nemzeti és nyelvi kisebbségek védelmét szolgáló uniós jogalkotás megkezdésének az elutasítását is jelentette.²³

3. A nemzeti kisebbségek jogainak érvényesülése a független Ukrajnában

Az Európai Unió kisebbségvédelemmel kapcsolatos visszásságai napjainkban ismételten terítékre kerülnek az Ukrajna Unióba való felvételéhez köthető tárgyalások miatt. A csatlakozáshoz Ukrajnának több feltételnek meg kell felelnie, például a jogállamiságnak vagy a demokráciának, de az emberi jogok és azon belül a kisebbségek jogainak biztosításának is. Azonban, ha az elmúlt 10 év történéseit vizsgáljuk, egyértelműen látszik, hogy Ukrajna nem a kisebbségek jogait biztosító, hanem azokat nagymértékben korlátozó törvényeket hoz.

¹⁸ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:accession_criteria_copenhagen (2023.11.13)

¹⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12016M006> (2023.11.13.)

²⁰ NAGY 2011, 497-498. p., 502. p.

²¹ VAN DEN BERGHE 2003, 194. p., 202. p.

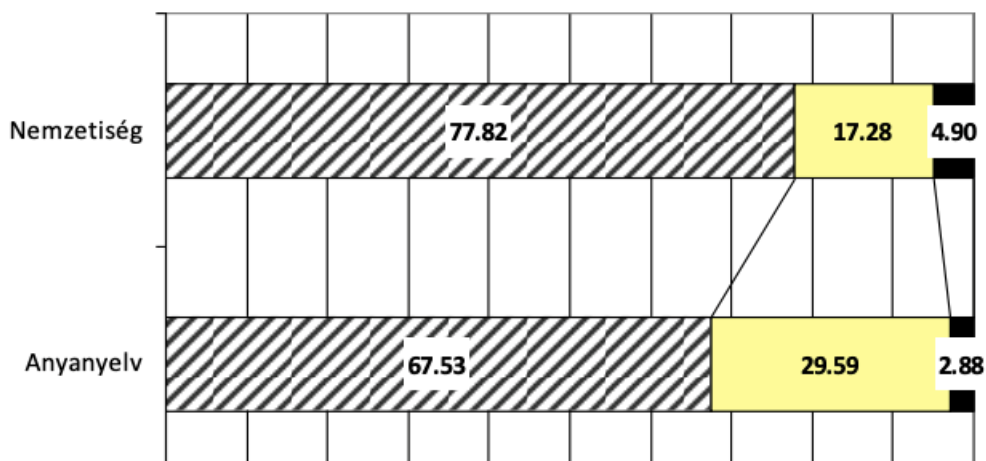
²² NAGY 2011, 501. p.

²³ TÁRNOK BALÁZS: Az Európai Bizottság lesöpörte az asztalról a *Minority SafePack* kisebbségvédelmi kezdeményezést. *EUSTRAT Műhelytanulmányok*, 2021/1. félév. 16. p.

a. Kisebbségek demográfiai adatai Ukrajnában

Ukrajna az elmúlt száz év történelméből fakadóan többnemzetiségű és többnyelvű ország, mivel 1939-ben Délkelet-Lengyelország (Kelet-Galícia), 1940-ben Észak-Bukovina és Budzsák, illetve 1945-ben pedig Kárpátalja megszerzésével jelentős számú orosz, lengyel, román és magyar nemzetiségű személy került Ukrajna területére. 1996-ban az ukrán alkotmány az ukrán nyelvet tette meg az egyetlen hivatalos nyelvnek, viszont a társadalom igen jelentős részének (beleértve az elitet is) továbbra is az orosz maradt a fő nyelve. Sok esetben a magukat ukránnak vallók jelentős része sem ukránul, hanem oroszul beszél. Mindazonáltal a nyelv kérdésén túl Ukrajna lakosai egyértelműen kötődtek magához az országhoz és az ukrainaiság eszméjéhez, a probléma forrása viszont abban gyökerezett, hogy pontosan mit is jelent Ukrajna, mivel az ország különböző régióiban egymástól jelentősen eltértek az ukrán nyelv társadalmi szerepével és a történelem eseményeinek megítélésével kapcsolatos vélemények.²⁴

Az ukrainai kisebbségek demográfiai adatainak vizsgálatakor fontos figyelembe venni azt a tényt, hogy az utolsó, hivatalos adatokkal rendelkező népszámlálást Ukrajnában 2001-ben tartották meg, amely igen sok elemében támaszkodott az 1989-es utolsó szovjet népszámlálás programjára.²⁵ A censusra beérkezett válaszok alapján az ukrán nemzet tagjainak száma meghaladta a 37,5 millió főt, a második legnépesebb etnikum az orosz volt 8,3 millióval, ami a teljes népesség 17,3%-át tette ki, ezáltal a két nemzetiség együttesen a lakosság 95%-át alkotta, a két nyelvet anyanyelvi szinten beszélők aránya pedig 97% volt a teljes lakosságon belül. A problémát ezeknek a számoknak a vizsgálatakor az okozza, hogy a szovjet népszámláláshoz hasonlóan itt sem közvetlenül publikáltak adatokat a lakosság anyanyelvi összetételéről, mert a valóságban Ukrajnában az anyanyelvi és a nemzeti összetétel jelentős mértékben eltér egymástól, ugyanis a lakosság egy része nem az etnikumának megfelelő nyelvet nevezte meg anyanyelveként; az államszervező nemzet tagjai közül 5,54 millió fő nevezte meg anyanyelveként az oroszot. Ennek ismeretében kiderül, hogy Ukrajna lakosságának 67,5%-a vallotta magát ukrán, 29,6%-a pedig orosz anyanyelvűnek, tehát a lakosságban jóval magasabb az orosz anyanyelvűek száma, mint az orosz nemzetiségűeké (lásd 1. ábra).²⁶

1. ábra: „Ukrajna lakossága nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001. évi census eredményei alapján (%-ban)” Forrás: CSERNICKÓ ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF: Valós és/vagy konstruált valóság az ukrainai népszámlálásokban. *REGIO*, 2015/3. 59. p.

²⁴ MANZINGER KRISZTIÁN: Az új Ukrajna és a nemzetiségi kérdés. *Kisebbségvédelem*, 2023/7. 142-143. p.

²⁵ CSERNICKÓ ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF: Valós és/vagy konstruált valóság az ukrainai népszámlálásokban. *REGIO*, 2015/3. 47. p., 50. p.

²⁶ CSERNICKÓ – MOLNÁR 2015, 56-59. p.

b. A 2014-es politikai fordulatot követő ukrán nyelvpolitika

Ukrajna története 2014-ben vett radikális fordulatot, és ezáltal egy erőltetett nemzetállamépítési törekvés került a hatalom érdekének a középpontjába.²⁷ 2014-ben ugyanis Ukrajna elvesztette ellenőrzését a nagyobb orosz identitású területek felett, ezáltal lehetősége nyílt az ukrán nyelvpolitikának az orosz nyelvnek a nyilvánosságból való kiszorítására. Ez a fordulat azonban nem csak az orosz nyelvet anyanyelvként beszélőkre volt hatással, hanem a más kisebbségi nyelvet használókra is. A fordulat előtt, 2012-ben elfogadott nyelvtörvény egyértelműen szakított az ukránosítással, például azzal az igen nagy előrelépést jelentő rendelkezéssel, hogy annak a nyelvnek, amelyet az adott közigazgatási egységben a lakosságnak legalább 10%-a beszélt, párhuzamos hivatalos státuszt biztosított. Ez a rendelkezés tette lehetővé, hogy az orosz 9 ukrainai megyében (a 27-ből), a román *Csernyivci* megyében, a tatár a Krímen, míg a magyar Kárpátalján párhuzamos hivatalos nyelvvé válhatott. Azonban 2014-ben ezt a törvényt parlamenti döntés helyezte hatályon kívül, ami társadalmi zavargásokat váltott ki Kelet-Ukrajnában és a Krímben.²⁸

Ennél jóval nagyobb belföldi és nemzetközi visszhangot váltott ki a 2017-ben elfogadott új közoktatási törvény, amelynek értelmében az ukrán vált az oktatás nyelvévé, illetve bevezettek egy, a vállalt nemzetközi kötelezettségekkel szembenő megosztását a kisebbségeknek. Bizonyos nemzetiségeket (pl. tatárok) abból kifolyólag, hogy nem rendelkeznek anyaországgal, őslakos néppé nyilvánították, a többiek a nemzeti kisebbség kategóriába kerültek. Ezt a csoportot további két részre osztották; azokra, akiknek a nyelve hivatalos nyelv az Európai Unióban (pl. magyarok), és azokra, akiknek nem (pl. oroszok). A törvény értelmében azok a nemzetiségek, amelyek a nemzeti kisebbség kategóriába kerültek 1-4. osztályig anyanyelvükön tanulhattak az oktatásban, viszont 5. osztályban az éves óraszám minimum 20%-át már az államnyelven kell tanulják. Ennek az aránynak 9. osztályra el kell érnie a 40%-ot, majd 10-12. osztályra a 60%-ot. Ez a rendelkezés a nemzeti kisebbségeken belül is csak azokat érintette, akiknek anyanyelve az EU-ban hivatalos nyelv, a többi kisebbségnek már 5. osztályban az éves óraszám legalább 80%-át kell ukránul tanulniuk.²⁹ A következő olyan törvényt, amely a kisebbségek jogait korlátozta, 2019-ben fogadták el. Ez a jogszabály az ukrán nyelv használatát kötelezővé tette a közélet több mint 30 területén, többek között az oktatásban, a kultúrában, a médiában vagy az egészségügyi intézményekben. Mindemelett ez a törvény állította fel az államnyelvvédelmi biztosi hivatalt, amely 2022. július 16-tól már bírságot is rendelkezik. Napjainkig a legutolsó kisebbségeket érintő korlátozó jogszabályt 2022. december 13-án fogadták el, amely megerősítette a korábban elfogadott korlátozó intézkedéseket, és a több, nemzetközi téren megfogalmazott kritikák ellenére sem eszközöltek ezeken semmilyen változtatást.³⁰

A felsorolt intézkedések nemzetközi visszhangját okozta az is, hogy Ukrajna a függetlenné válását követően ratifikált nemzetközi kisebbségvédelmi egyezményekben (Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről, Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája) foglaltaknak nem tett eleget.³¹

²⁷ MANZINGER 2023, 141. p.

²⁸ MANZINGER 2023, 144. p.

²⁹ CSERNICKÓ ISTVÁN – TÓTH MIHÁLY: *A kárpátaljai magyar közösség nemzetiségi és nyelvi jogai. Kárpát-medencei magyar kisebbségvédelmi kalauz.* Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. 2021. 33. p.

³⁰ MANZINGER 2023, 145-151. p.

³¹ CSERNICKÓ – TÓTH 2021, 15. p.

Ezek a korlátozó intézkedések, bár az ukrán államnyelv előmozdítása és az orosz nyelv visszaszorítása érdekében születtek, rendkívül hátrányosan érintették az országban élő többi kisebbséget, köztük a kárpátaljai magyarokat is, akiknek lélekszáma a 2001-es népszámlálás adatai alapján Ukrajnában 151 516 fő,³² míg 2017-ben a SUMMA névre keresztelt kutatás becslései szerint a magyarok száma csökkent; 125-135 ezer fő között mozog számuk (vö.: 2. és 3. ábra).³³

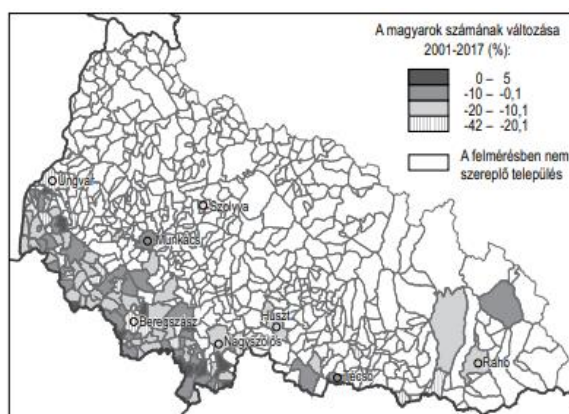
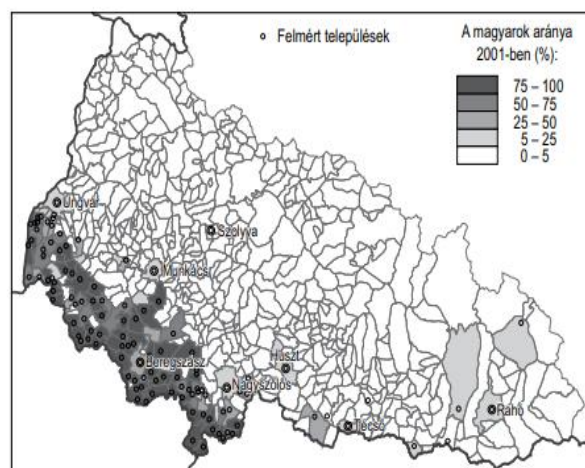
2. ábra: A magyarok aránya a 2001-es népszámlálás adatai alapján.

Forrás: ERŐSS ÁGNES et al.: A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 2018/3. 14. p.

A fentebb említett törvények a magyar-ukrán diplomáciai viszony feszültté válásához vezettek (többek között a NATO-Ukrajna Bizottság miniszteri szintű üléseinek blokkolása is azután kezdődött, hogy a két állam a 2017-es korlátozó intézkedéseket követően nem tudott megegyezni egymással).³⁴ A konfliktust fokozza az Ukrajna és Magyarország között 1991. május 31-én létrejött magyar-ukrán konzuli egyezmény,³⁵ amelynek 17. cikkének értelmében a szerződő felek „kifejezik azt a meggyőződésüket, [...] hogy kölcsönös védelemben részesüljön a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitása és ennek biztosítására meg kell teremteni minden szükséges feltételt.”³⁶ Ez a fentebb felsorolt, kisebbségek elsősorban nyelvi jogait korlátozó intézkedésekben nem történt meg, így a diplomáciai kapcsolatok megromlása érthető, ennek helyrehozatalához mindenképpen az intézkedéseket ért belső és nemzetközi bírálat miatt átgondolni, átalakítani lenne szükséges, amely az uniós csatlakozáshoz is elengedhetetlen lenne.

Összegzés

Dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy bemutassam az Ukrajna uniós csatlakozásával kapcsolatosan ismételt felmerülő, immáron több mint egy évszázada rendezésre szoruló

3. ábra: A magyarok számának változása Kárpátalján 2001 és 2017 között (%)

Forrás: ERŐSS ÁGNES et al.: A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 2018/3. 21. p.

³² GYÉMÁNT 2012, 32. p.

³³ ERŐSS ÁGNES et al.: A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 2018/3. 19-20. p.

³⁴ MANZINGER 2023, 146. p.

³⁵ FEDINEC CSILLA – TÓTH NORBERT: *Romantikus jog – fapados gyakorlat: A magyar-ukrán szerződéses viszony*. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2022. 21. p.

³⁶ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.tv> (2023.11.13.)

problémakört, amely a kisebbségek fogalmának, alapvető jogainak és az azok megszegését követő szankcióknak a nemzetközi dokumentumokban való egyértelmű kinyilatkoztatásának a hiánya. A problémakör rendezésének minél előbbi lebonyolítása azért is lenne szükséges, mert a nemzetközi konfliktusok okai között igen sokszor találunk a kisebbségi jogok korlátozására való hivatkozást (az orosz-ukrán háborúnál is előkerültek ilyen indokok). Az Európai Unió ugyan hangzatosan állást foglal a kisebbségek védelme mellett, csatlakozási kritériumaiba is belefoglalta jogaik biztosításának igényét, ez mégis inkább exportcikk, mint a saját tagállamainak szánt valós, következetes elvárás. Felmerül a kérdés, hogy az Ukrajnával való tárgyalások az uniós tagságról vajon meghozzák-e a régóta várt eredményt a kisebbségek jogainak (legfőképp nyelvi jogainak) biztosítására, vagy ismételten csak hangzatos jelszavak mögé bújva látszatintézkedések fognak történni, a valós atrocitások és korlátozások pedig újra a felszínre kerülnek-e majd, ha tagállam lesz Ukrajna, mint ahogyan az korábban történt egyéb kelet-európai államok (például Románia) csatlakozását követően.

Irodalomjegyzék

- CSERNICSKÓ ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF: Valós és/vagy konstruált valóság az ukrajnai népszámlálásokban. *REGIO*, 2015/3. 46-79. p.
- CSERNICSKÓ ISTVÁN – TÓTH MIHÁLY: *A kárpátaljai magyar közösség nemzetiségi és nyelvi jogai. Kárpát-medencei magyar kisebbségvédelmi kalauz*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. 2021.
- ERŐSS ÁGNES et al.: A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 2018/3. 7-31. p.
- FEDINEC CSILLA – TÓTH NORBERT: *Romantikus jog – fapados gyakorlat: A magyar-ukrán szerződéses viszony*. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2022.
- GYÉMÁNT RICHÁRD: A határon túli magyarság demográfiai sajátosságai. In: Kardos Lili (szerk.): *Demográfia: kockázatok és perspektívák Európa szívében*. Generál Nyomda Kft. Szeged, 2012. 31-45. p.
- KOVÁCS VIKTÓRIA: Nemzeti kisebbségek Ukrajnában – definíciós kérdések. *Jog és Állam*, 2022/41. 71-89. p.
- LÁNCOS PETRA LEA: Az Európai Unió nyelvpolitikája. In: Szabó Marcel – Lánkos Petra Lea – Gyeney Laura (szerk.): *Unió szakpolitikák*. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2013. 57-72. p.
- MANZINGER KRISZTIÁN: Az új Ukrajna és a nemzetiségi kérdés. *Kisebbségvédelem*, 2023/7. 135-165. p.
- NAGY ANDREA: Bevándorlás, migráció, kisebbségi jogok. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság*. International Research Institute s.r.o. Komárno, 2016. 165-170. p.
- NAGY NOÉMI: Kettős mérce az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájában. Miért csak az új tagállamokra vonatkoznak a koppenhágai kritériumok? In: Bencsik András – Fülöp Péter (szerk.): *Jogász Doktoranduszok I. Pécsi Találkozója*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája. Pécs, 2011. 497-502. p.
- ROMSICS IGNÁC: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó. Budapest, 2007.
- SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Gondolat Kiadói Kör. Budapest, 2003.
- SZILI KATALIN – KALMÁR FERENC: A nemzeti kisebbségvédelem javasolt alapelvei Európában – Az Európa Tanács szerepének erősítése a nemzeti kisebbségvédelem területén. *Külügyi Szemle*, 2021/külszám. 14-26. p.
- TÁRNOK BALÁZS: Az Európai Bizottság lesöpörte az asztalról a Minority SafePack kisebbségvédelmi kezdeményezést. *EUSTRAT Műhelytanulmányok*, 2021/1. félév. 16-23. p.

TÓTH MIHÁLY: *Nemzeti kisebbségek nemzetközi és ukrajnai jogvédelme*. Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest, 2005.

VAN DEN BERGHE, FRÉDÉRIC: The European Union and the Protection of Minorities: How Real is the Alleged Double Standard? *Yearbook of European Law*, 2003/22. 155-202. p.

VIZI BALÁZS: *Európai Kaleidoszkóp – Az Európai Unió és a kisebbségek*. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2013.